

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 10.

V Ljubljani, 31. maja 1889.

Letnik II.

Koliko je važno sadjarstvo za kmete.

Ne da se tajiti, da si dandanes res močno prizadevajo vsako stroko gospodarstva povzdigniti. Da bi zemljišča posestnikom donašali večih čistih dohodkov, začeli so tudi sadjarstvo kolikor mogoče pospeševati in širiti.

Imamo takih ljudi, ki pravijo, da bo kmalu preveč sadnega drevja ter da ne bode mogoče sadu v denar spravljati. To je prazen strah, kajti sadež drevesni postal je kupčijsko blago, za katero še zmerom povprašujejo, čeravno iz Amerike jako veliko sadja dovažajo v Evropo. Ni torej res, da bi že preveč sadja pridelovali ali da bi se bilo bati preslabe cene, marveč svetovati je, da sadjarstvo še bolje razširimo, kajti nimamo še v tej stroki gospodarstva dospeli do tiste dovršenosti, da bi rekli: sedaj umemo iz sadjarstva dobivati največji dobiček, kateri je mogoč, da smo že vsakojako uporabili in ukoristili sadje.

V celi Evropi so edini Francozi, ki znajo vsakojako sadje do dobrega porabljati; drugi narodi smo daleč za njimi, zlasti kar se dostaje sušila in pripravljanja konserv itd. Tukaj je še veliko storiti in pridobiti. Kupčija s posušenim sadjem in konservami nam obeta še mnogo in lepih denarjev, ki jih sedaj pogrešamo, ker sadja na dosedanj način ne moremo tako lahko in daleč prodajati.

Izkušnje po posameznih deželah kažejo, da ne smemo sadja samo po ograjenih sadovnjakih ravnati, ampak da ga moramo raztegniti in sploh vzprejeti v veliko gospodarsko obdelovanje in oskrbovanje. Na ta način je lahko velike vsote denarjev iz sadjarstva dobivati. Gospodarski čisti dohodki se tako lahko znatno pomnožujejo.

Zlasti je to svetovati grajščakom in sploh veleposestnikom. Ako se te stroke poprimejo na debelo, dobivali bodo iz svojih posestev veliko in lepega čistega dobička. To je tudi pglavitni namen tem vrsticam.

Pogosto se navaja za vzgled lepa dežela češka, kjer zlasti veleposestniki na debelo goje sadjarstvo. In res dobivajo dohodkov na tisoče goldinarjev samo po posameznih grajščinah. Niso ravno redki slučaji, da na posestvih 400 do 1000 hektarov velikih po 20.000 do 50.000 gold. dohodka na leto dobivajo samo od sadja. Nekatere pristave nekdanji niti vsakoletnih stroškov niso vzmagale, sedaj pa stržujejo za sadje toliko, da preostaja še mnogo čistega dobička.

Opomniti pa je, da niti na Češkem sadjarstvo ni na vrhunci popolnosti, katero bi doslej mogli, tudi če se oziramo na velike posestnike, ki že sedaj dobivajo od te stroke gospodarstva znatnih dohodkov. Tukaj se dá še mnogo storiti, nekaj gledé množine sadja, nekaj pa gledé njegove boljše porabe. Ne bodem veliko zgrešil, ako rečem, da se dado ondi sedanji dohodki pomnožiti še za 40—50%.

Če primerjamo stroške za prirejanje sadovnjakov, njih vzdrževanje in za gojenje sadovnega drevja k vsakoletnim dotičnim stroškom pri drugih gospodarskih strokah, moramo pač priznati, da vse govori za sadjarstvo. Mnogo reči mu daje prednost mimo vseh drugih, namreč: prvotni stroški so majhni, vzdrževalni stroški vsako leto skoraj neznatni, kupcev vselej dovolj za sadje. Kaj podobnega ni najti pri nobeni drugi stroki gospodarstveni.

Res je sicer, da mora deset let čakati, predno mu mlada drevesa začno vrlo roditi, obresti od vloženega kapitala vračati. Toda pomisliti je, da potem tudi od leta do leta dajejo več dohodkov, kolikeršnih ne daje nobena druga gospodarstvena stroka.

Ugovarjajo sicer, da ljudem pri sadjarstvu mnogokrat tudi izpodleti, ter da prospeva le, če mu lega in podnebje ugajata, kar tudi o češki deželi v mnogem oziru velja. Vender iste neugode zadevajo kmetovalca tudi v vseh drugih strokah ter ga siliijo pridelovanje ravnati po bolj ali manj ugodnih razmerah kraja, lege in podnebja. To velja pa ne samo zastran sadjarstva, ampak tudi vsega kmetovanja. Tudi na Češkem niso vsi kraji tako ugodni kakor Polabje in Lobozička planjava. Dostikrat in po mnogih okolicah brijejo mrzli vetrovi, za rast imajo drevesa le malo časa v letu, svet je tesen, zemlja uboga, to pa celo po posestvih kneza Schwarzenberga: a vender so pridelki še obilni in lepi, ker ob drevje razumno goje. Uže 16 let opazujem dohodke iz sadjarstva ob raznih razmerah ter sem našel, da še po najneugodnejših legah za vloženi denar daje po 6%₁₀₀. — Sadjarstvo na debelo gojeno je za gospodarstvo še zaradi tega velike važnosti, ker sicer prazno in pusto zemljišče posestniku obrača v korist. Takšnih zemljišč ima marsikateri veleposestnik mnogo, na pr.: pašnike, brda, nasipe. Sadovnega drevja se da tudi mnogo še nasaditi, koder drugim pridelkom niso čisto nič na poti, na pr. ob cestah in stezah po posestvu.

Ugovarjajo nasprotniki na debelo gojenega sadjarstva, da sadovno drevje škoduje drugim kulturam s svojimi koreninami, katere daleč razprostira, s senco itd. Nekaj resnice je uže v tem, vender ne toliko, kolikor si domišljujejo. Tudi se mnogo škode odvrne, če se odbirajo prave sorte, drevesom narejajo pravilne krone itd. Sploh pa je tudi tukaj treba računati ter škodo po drevesih narejeno primerjati k dohodkom, ki jih dajejo. In ni dvomiti, da tehtnica potegne na stran sadjarstva.

Zopet drugi pravijo, če sadovnega drevja ponasadiš po vzarah med njivami in travniki, ovira to obdelovanje zemljišč in spravljajanje pridelkov. Temu nasproti opomnim, da sem na kneza Schwarzenberga grajščini v Libejicah opazoval, kako so z drevjem obsajene njive prav dobro orali s parnim plugom. Drevje ni čisto nič oviralo oranja. Prvo torej je, kakšno drevje se nasadi in kako.

Naposled je še omeniti, kako s sadovnim drevjem obsajeno posestvo od leta do leta postaja več vredno, to pa ne samo zavoljo čedalje večje množine pridelanega sadu, ampak tudi zaradi lesa, katerega je zmerom več. Skoro od vseh naših sadovnih dreves les je drag, ker rabi mizarjem in rezbarjem.

Poudarjati nam je tudi, kako blagodejno vplivajo gosti sadovnjaki na podnebje. Tako so na Ogrskem veliko storili, da so okolice bolj zdrave, to pa vsled marljivega zasajanja dreves. Odlikuje se tukaj nadvojvode Albrehta grajščina Bellye in ogrski Požun, zlasti tamošnji park Marienau. Po mejah rasto divja drevesa, pitoma pa bolj po zatišji in zavetji ter dajejo celi okolici in posestvu neprecenljivo vrednost.

Da širni sadovnjaki, gosto sadovno drevje okolice lepšajo, to je samo po sebi umevno, in bode vsak priznaval.

Kakor sedaj gospodarstvo kaže, sadjarstvo ni več igrača, ampak velevažna in koristna stroka gospodarstvena, ki je vredna popolne pozornosti vsakega oskrbnika. Ako bodo te vrstice kaj pripomogle, da se sadjarstva na debelo poprimejo zlasti grajščaki, storjeno je veliko za napredek.

Petunija.

Petunija (*petunia hybrida*) (glej podobo 23.) je ena najlepših in najbolj čislanih lepotičnih rastlin. Njena raznovrstnost in svit njenih barev ter nje lahko oskrbovanje so najvažnejše prednosti njene.

Ta krasna cvetka je skrižek dveh zvrsti t. j. prijetno duhteče „*petunia nycta giniiflora* Juss.“ in „*petunia violacea* Lindl.“ Petunijo sejemo zmešano od več barev, ker te niso vselej popolnoma stanovitne. Barve so bele, rožaste, vijolične, škrlataste i. t. d.; mnogokrat so cvetke enobarvne, drugikrat marogaste, dno je belo, rob pa rožast, rdeč, vijoličen ali škrlatast i. t. d. Greda, obsejana z mešanimi petunijami, je najmičnejša po obliki in barvah.

Velika raznovrstnost in svit barev, lepota, velikost in obilica cvetja, prijetna vonjava kakor tudi trdota rastline same, ki more prebiti precejšnjo sušo ter uspeva v vsaki zemlji, ta svojstva delajo petunijo za izvrstno rastlino po odprtih gredah, to pa posebno še zato, ker jo lahko ravnamo zaradi njene rasti kot posamezno ali pa kot skupinsko rastlino, in ker rabi tudi za blazinsko vrtnarstvo. Petunija cvete vse poletje in vso jesen.

Zelo fino seme sej meseca marseja in aprila v sejalne posodice s prav dobro in rahlo zemljo. Seme pokrij prav plitvo. Posode hrani v gorki gredi ali na oknu dotle, da moreš sadike na prosto vsaditi, to je sredi meseca maja. Še bolje storiš, ako rastlinice poprej še enkrat v enake posodice presadiš (pikiraš.)

Podoba 23.

Saditev ameriških trt ob šolskih poslopijih.

Prof. Jablaneczi piše v „Allg. Wein-Zeitung“: Dovoljenje za prosto uvažanje proti trtni uši stanovitnih ameriških trt je le še vprašanje časa, posebno za one vinorodne kraje, koder se je trtna uš uže bolj ali manj razširila.

Pred vsem nam bode morala biti prva skrb, da si pridobimo kolikor mogoče količev trtni uši kljubujočih ameriških trt, in moj nasvet je, da se vzgojujejo take trte ob stenah naših šol, ki navadno stojé na prostem, v obliki špalirjev.

Na teh dosedaj praznih stenah bi se dalo pridelati milijone dobro dozorelih količev, kateri bi bili podloga za obnovitev od trtne uši pokončanih vinogradov. Posebno bi se pa dali taki količi pridelovati po krajih, ki niso vinorodni, ker je uže od kraja nemogoče, da bi se jih prejel mrčes.

Naši narodni učitelji bi se gotovo za stvar zanimali ter po svoji moči pripomogli do narodnega blagostanja. Šola bi pa tudi tej reči položila temeljni kamen, na katerega bi bilo mogoče napredek našega vinarstva staviti. Vsem, ki se zanimajo za stvar, naj jim bode moj nasvet priporočen.

Raznotere vrtnarske reči.

Živo plotovje. Vrtnarski nadzornik Hermann v Proskavi priporoča zasajenje živega plotovja. Nasvetuje pa ta le način: zemlja bodočemu živemu plotu se naj rajola 1 meter široko in 80 centimetrov globoko. Ko je zemlja se posedla, zasadimo 2—3letna drevesca ali sadike v dveh vrstah, za debelejši plot v treh, ki so 20 $\%$ narazen, sadike pa v vrstah po 15 $\%$ vsaksebi. Prva leta treba vršičke prirezavati in sadike k tlem pritiskavati in med seboj prepletati. Tako se dela, dokler se vsaka večja vrzel ne skrije. Zatem je umestno z vrtnimi škarnjami živi plot pravilno dvakrat obrezati.

Najboljše rastline za živi plot so beli glogov trn, gaber, potem: višnja (cerasus Mahaleb, Weichselkirsche), brest (ulmus campestris var. suberosa, Feldulme). Posebno ta nam daje izvrstnih živih plotov, ki so gos'ci do tal in dobra skrivališča in vališča ptičem. Tudi brinje (juniper communis, Wachholder) priporočajo; vendar pri tem moremo oprezni biti pri obrezovanji.

Kako miši z vrtov pregnati. S stribninom ali fosforjem pripravljena pšenična zrna se dobé v lekarnah, ali pa jih lekarnarji sproti napravijo. Enaka zrna miši rade jedó. Ker pa poginejo le zunaj lukenj, bati se je, da bi se druge živali, kakor prasiči, sove itd. ne zastrupile.

Iz tega vzroka se priporoča useden ogljenokisli barjum, kateri použit proizvóči, da miši po luknjah omagajo in poginejo. Ta se pa tako le naredi: „Vzemi četrt funta usedenega ogljenokislega barjuma, katerega kupiš v lekarni, pridene funt lepe ječmenove moke in prillij vode. To zmes mešaj toliko časa, da postane trdo testo. Napravi iz tega testa kroglice kakor bob velike in jih meči po eno v posamezne mišje luknje“.

Mesečno retkvico moreš po leti ravno tako dobro in nežno pridelovati kakor spomladi na gorki lehi. To pa tako le: Odberi taki retkvici bolj peščeno, gnojno, a ne sveže, gnojne zemlje. Naredi potem 5 $\%$ globoke jarke, napolni jih do polovice s kompostom in nanj naspi 1 $\%$ na debelo navadne kuhinjske soli. Na sol posej retkvično seme in ga zakrij potem s kompostom. Kmalu vzkali seme, in rastlinice rasto hitro. Redna vlaga ter zdaj in zdaj škropljenje s soljeno vodo pospešuje rast. Na ta način dobiš tudi po leti nežne retkvice, ki ni nikdar puhla. Tudi zemeljske bolhe ne nadlegujejo takih rastlin, ki so gnojene s soljo.

Sadike se hitreje prirastejo in uspevajo bolje, ako jih varujemo hude vročine in velikega mraza. V ta namen jih pokrivajo s preprostimi, iz vrbovja spletenimi koški, s cvetličnimi lonci ali pa s papirnatimi škričljji, kateri so namazani z oljem. Pod takim pokivalom ne usihajo ob hudi opoludanski vročini nežne rastlinice, ob velikem mrazu (t. j. spomladi zjutraj) pa ne zmrzujejo. Tako pokrivanje pa ni v nobenem obziru potrata, ker se ti vsako sajenje obnese dobro, niti ni treba v drugič ali še celo v tretjič podsajati, in rastline uspevajo tudi bolje. Taki koški ali škričljji tipe več let, ako ravnaš ž njimi skrbno. Kadar ni mraza in vročine, ali kadar so rastline uže dovolj krepke, takrat seveda jim ni treba pokrivala.